

Cartea Cărășană No. 1.

Coriolan Cocora

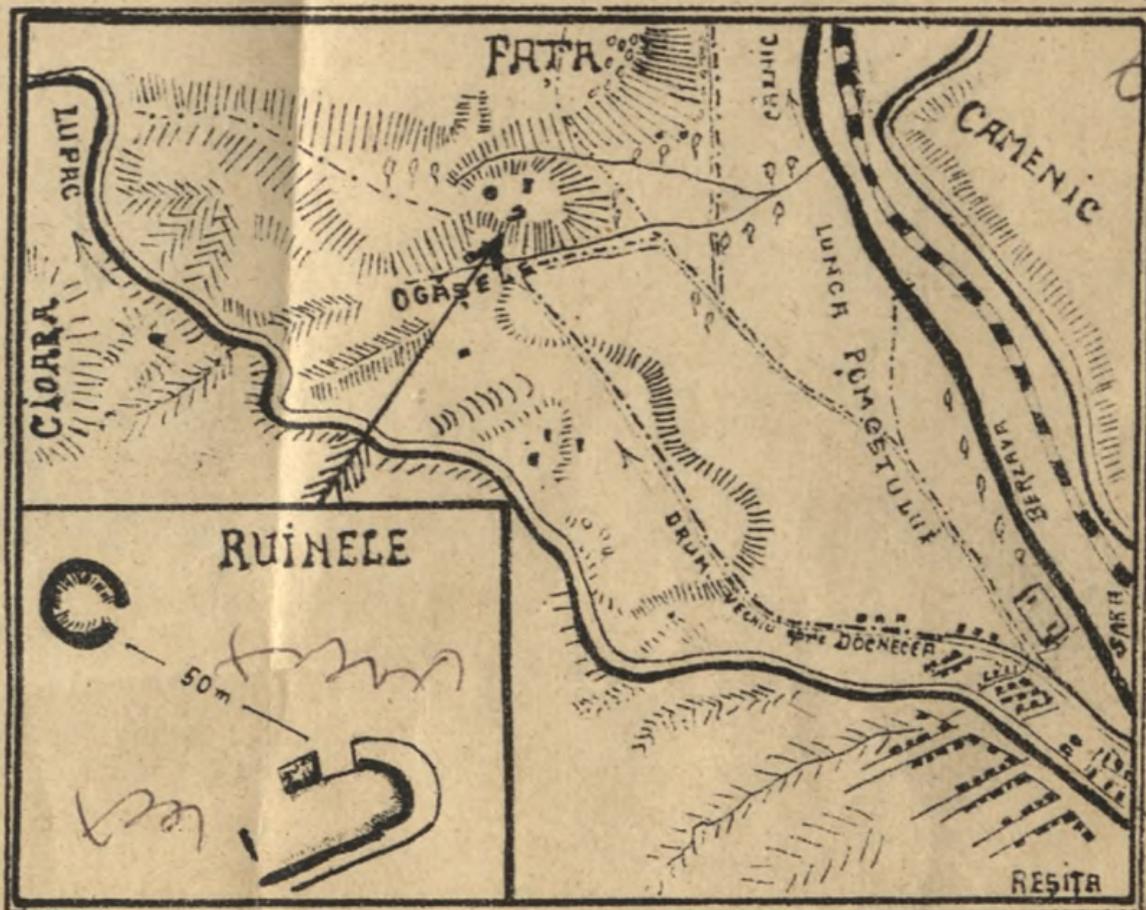
Biserica sau cetatea
turcească
de lângă Recița

Cocora

Am

EDITURA GAZETEI
Recița

1938

SCHIȚA
 CETĂȚII
 TURCEȘTI

scara: 1:10750

Biserica sau cetatea turcească

---

de lângă Recița

Pe locul numit „Ogășele” proprietatea lui Moise Sârbu din Recița-română, se găsesc niște urme de ziduri vechi, iar la circa 50 metri depărtare o ridicătură, scobită în interior, cărora populația din Recița-română le zice „biserică turcească” iar cei mai bătrâni „cetate turcească”.

Despre aceste ruine iată ce zice istoricul ungar, Frideric Pesti: „Recița-română la origine ar fi fost o așezare ungurească, pentru că la o depărtare de jumătate de oră de Recița-montană, lângă poteca care conduce peste Berzavița, se văd temelii de ziduri pe cari Românii le cred rămășițe ale unei biserici ungurești și de aceea le zic *biserică ungurească*”. (Istoria județului Caraș, pag. 142. vol. II, partea II)

De unde a luat Frideric Pesti afirmația aceasta nu putem ști, căci din ancheta întreprinsă printre cei mai bătrâni oameni din Recița-română, reiese că nimeni, dar absolut nimeni nu cunoaște și nici n'a auzit ca să li se fi zis ruinelor acestora, biserică ungurească, ci fiecare afirmă că acolo ar fi fost o *biserică și o cetate turcească*.

Este evident deci, că afirmația aceasta a lui Pesti este cu totul neadevărată și caută să servească un anumit scop, pe acela, de a dovedi, că în locul acesta ar fi existat o așezare ungurească înaintea „venirii Românilor” în Banat, scop pe care de altfel toți istoricii unguri din secolul al XVIII-lea și XIX-lea l-au urmărit cu perseverență și pentru care nu s'au dat înapoi nici dela schimbarea datelor istorice și chiar de a-și detracta pe inșiși proprii lor istorici anteriori.

Astfel simpla presupunere a lui Pești cu biserica ungurească, care presupunere se poate dovedi că a fost luată din vânt, a fost transformată de istoricii de după el, în afirmație categorică. — Ba ce e mai mult, dintr'un articol apărut în „Universul“ din anul 1937, aflăm că revizioniştili unguri pentru dovedirea tezelor lor, se folosesc între altele și de această pretinsă „biserică ungurească“, care ar fi — după dânșii — una din probele eclatante că ungurii au stăpânit județul Caraș înaintea Românilor, cari ar fi veniți aici cu mult mai târziu sub dominația turcească, în locul elementului unguresc refugiat sau pierit în războaiele cu Turcii.

Profesorul Mihalik, care a scris cea mai complectă istorie a Reciței, fiind profesor aci și un foarte sânguitor cercetător al trecutului Reciței, deci în măsură să fie mai bine documentat, în ceiace privește presupunerea lui Pești Fr., se exprimă foarte rezervat, punându-și doar întrebarea, că oare această „biserică ungurească“ nu este cumva rămășițele mute ale vreunui sat vechi pe care le găsim amintite în documente, dar nici până astăzi nu s'a reușit să li se dea de urmă. Natural și el presupune tot a unui sat unguresc.

Continuitatea elementului românesc în Banat și deci și în Caraș a fost dovedită nu numai de istoricii noștri, ci și de istoricii străini cari s'au ocupat de trecutul nostru. Să insistăm asupra ei, nu este acesta locul și nici nu cade în competența noastră. Voim aici să ne ocupăm strict numai de această mică fășie de țară, mărginită de dealurile Berzavișei și ale Târnovei de o parte și de Munții Semenicului de alta. Deci ne vom ocupa de istoria acestui mic ținut, din timpurile cele mai vechi de când se găsește vreo amintire despre el și numai în măsura cât ne-ar putea lămuri teza de mai sus.

În documentele editate de adunările comitatului Caraș din anul 1370 găsim pentru prima dată amintită o localitate cu numele de „B o r z a f e w“, ceea ce ar în-

semna Capul Berzavei. Rând pe rând se găsesc apoi asemenea documente din anii 1400, 1418, 1421, 1437, în cari se judecă diferite pricini și certuri ivite între locuitorii din Borzafew.

Din aceste documente nu reese nici locul unde s'a găsit, nici ce a fost Borzafew, sau Boizwafeu.

Abia la anul 1451 este amintit Borzafew ca unul dintre districtele valahe privilegiate într'o scrisoare a lui Iancu Corvin de Huniade, mai apoi și într'una a lui Ladislau al V-lea din 1457.

Intr'un document dela 1500 găsim că de districtul Borzafew, aparținător județului Severin, se țin comunele Târnova, Bralova și Micolț.

Ultimul document cunoscut datează din 30 Iunie 1597 prin care Sigismund Bathory dăruiește lui Nicolae și Petru de Țerova și lui Nicolae Petheö comunele Târnova, Țerova, Bralova, Sincova, Feyerviz (râul alb?) Țerovița și Valle, aparținătoare districtului Borzafew.

După această dată, nu se mai aude nimic despre Borzafew, care dispare din istorie fără să ne lase vreo urmă din care să putem deduce ce a fost, sat sau cetate, nici unde a fost.

Locul unde ar fi existat acest sediu de district, nu se cunoaște nici astăzi, căci nici unde prin părțile presupuse de istorici sau de simpli povestitori ai trecutului nostru, nu s'a putut da de vreo urmă.

Un lucru este cert că trebuie să fi fost pe aici prin apropierea apei Berzavei, căci Borza ește unul din numele ce s'a dat acestui râu, care mai figura în documentele și hărțile d'n trecut și sub alte numiri ca Burzua, Burzna, Borza, Boizva, Borsova, Borzova.

Numele după unii ar veni dela Brzava, care pe slavonește înseamnă re pe jos. Dr. Al. Marinescu îi dă însă o origine cu mult mai veche, explicându-l de a fi nume dat încă de Celți, în limba cărora ar fi însemnat Apa din prejurul dealului. Ber înseamnă deal, sa, împrejur, abha, apă, deci Berzoba, numire care corespunde perfect cu situația locului.

Dela Celși ar fi luat Romanii numirea Berzobis sau Berzovia, cari deci au folosit numele acesta cu mult înaintea venirii slavilor la noi. Unii dintre istorici așează Borzafewul între Târnova, Văliug și Recișa, alții îl caută pe la izvoarele Berzavei. Prin jurul Văliugului se găsește un loc cu numele de Grădiște și se știe că Românii dădeau numele acesta locurilor întărite, fostelor cetăși, cu toate acestea nici aici nu s'a dat de vreo urmă.

Părerea noastră este că Berzafew-ul se caută pe locuri cu totul greșite și că el nu putea fi mai sus de locurile unde azi se găsește orașul Recișa.

Presupunerea aceasta ne-o bazăm peurmătoarele:

1. Numirea de Borzafew (capul Berzavei) nu implică de fel necesitatea ca locul cetășii sau satului, care a purtat această numire, să fie neapărat pe la izvoarele Berzavei.

Dovadă pentru aceasta avem în numirea celuiilalt district valah privilegiat vecin, *C r a s s o w f i e w*. — Cetatea Carașului — care asemenea nu se află la izvoarele Carașului, ci la capătul văii până unde această vale a fost locuită și de unde mai sus pătrunderea a devenit imposibilă dealungul cursului apei. Ori pătrunderea pe această vale, dela Cetate în sus, este foarte grea, iar dela locul — nu departe de Cetate — numit Prolas și astăzi e imposibilă.

Se știe că pe timpurile acelea comunicația în regiunile muntoase, chiar și dealuroase, dar foarte accidentate, cum sunt pe la noi, nu se putea face decât în lungul râurilor din cauza pădurilor de nepătruns și a lipsei totale de drumuri.

Să examinăm acum situația râului Berzava. In cursul lui mijlociu, găsim o mulțime de comune din cele mai vechi timpuri, ca Berzovia, Bocșa, Colțan, Călnic, Recișa (Recișa-română de astăzi). Aceasta din urmă a fost ultima comună de pe lângă cursul Berzavei, mai sus n'a existat nicio comună sau așezare omenească. (Văliugul a fost fondat abia la 1770).

Era și de înțeles, căci Valea Berzavei de aici

În sus a fost de nepătruns. Chiar și pe locurile unde se găsește actual Recița-montană și la anul 1771, când s'au zidit primele furnale, se aflau niște mlaștini, despre cari povestesc primii coloniști că erau foarte greu de trecut. Din cauza lor și zidirea furnalelor a fost întârziată, căci lucrătorii s'au îmbolnăvit de friguri de ballă. De aici în sus, comunicația se face pe un drum zidit abia după 1771, îngust, tăiat în multe locuri în stâncă, sau suit pe coasta prăpăstioasă și întreținut cu mare cheltuială de Soc. UDR.

Deci pe timpurile acelea, când drum pe aicea n'a existat, comunicația a fost imposibilă.

Iată din care cauză credem că pe aici n'a putut să existe nici drumul român, pe care-l presupun unii istorici că ar fi trecut prin valea Berzavei, ar fi traversat Munții Semenicolui și s'ar fi coborât în valea Timișului la Slatina de astăzi.

Deci Borzafew n'a putut fi pe cursul Berzavei mai sus de Recița.

2. Complexul de comune arătate mai sus ca aparținătoare districtului Borzafew, au și astăzi centrul lor natural la Recița, deci numai în apropierea și chiar în nemijlocita apropiere a acestuia trebuie să fi fost și cetatea Borzafew.

Teza aceasta o putem susține cu atât mai vârtos cu cât istoria ne arată că cetățile se zideau pentru apărarea unui ținut și a așezărilor omenești de pe el, sau invers, așezări omenești se ridicau în jurul cetăților, în cari locuitorii în cazuri de primejdie să-și găsească refugiu și adăpost.

Deci Borzafew n'a putut fi nici la izvoarele Berzavei, dar nici pe dealurile din jurul Groposului, cum susțin unii, din simplul motiv, că acolo nici călnicenii, nici recișenii, nici țerovenii, dar nici locuitorii, din celelalte sate dispărute azi, nu și-ar fi putut găsi vreun adăpost, cu atât mai puțin un refugiu în caz de primejdie.

Să examinăm acum poziția și ruinele cari poartă numirea de „biserica sau cetatea turcească“.

Dacă plecăm din Recița-română pe str. Brediceanu, prin dosul Spitalului, până'n colțul arenei de football a muncitorilor, de unde o luăm la stânga pe strada nouă numită „Mucior“, dăm în vechiul drum care ducea la Ducnecea și care și astăzi poartă numele de Drumul Ducneicii, deși de multă vreme nu mai servește în acest scop.

După 20—25 de minute ajungem la locul numit „Ogășelele“. Aci vedem în fața noastră spre dreapta drumului, o pădurice pe o mică ridicătură de pământ, o colină.

Colina aceasta, privită din oricare parte, numai cu greu poate fi observată dela o depărtare mai mare.

O urcăm și atunci rămânem uimiți de cele ce vedem. În fața noastră se desface o panoramă de necrezut. De unde suntem, dominăm cu privirea întreaga vale a Berzavei din mijlocul Reciței, până jos peste Valea Mucior, Valea Terovei cu toate dealurile din dreapta ei, în sus Valea Reciței (Domnului) cu Stânca Golului și Vârful Budinicului, în față Dealul Crucii cu coasta Cămenic, în spate Culmea Cioara. Doar spre apus e oprită vederea de Dealul Fața, care stă ca un paravan între noi și larga luncă a Călnicului. La picioare avem întreaga luncă a Pomostului în formă de elipsoid.

Acum observăm că locul pe care suntem are o formă cu totul curioasă, rotundă, de jur-împrejur despărțit de celelalte ridicături, parcă prin niște șanțuri tăiate de mâna omului. De altfel întreaga colină face impresia că ar fi ridicată de oameni sau că ar fi un crater al unui vulcan stins de mult.

Impresia aceasta se mărește privind adâncitura perfect rotundă din partea cea mai ridicată a colinei, gura craterului.

Spre apus de aci, se află o adâncitură, o vale în formă de șanț, care înconjoară colina începând din

partea cea mai de sus și formează în jur un fel de semicerc, ca șanțurile celăților.

Acum nu se mai poate precis stabili, dacă în șanțul acesta zidit de mâna omului și-a făcut drum un mic pâraiaș sau micul pâraiaș, prin munca sa de secole, a săpat șanțul. Rămânem însă cu impresia primei presupunerii.

La Est, panta este destul de repede, tot așa și spre luncă, deși puțin mai domoală. Numai în o mică parte dinspre Sud, spre ridicăturile Ciorii, doar nivelul drumului mai așezat dă impresia de rămășița șanțului de odinoară, umplut probabil prin vreo surpare de teren.

Iată colina, făcută parcă înadins de natură de a servi ca loc de cetate, domină tot jurul, iar ea nu poate fi văzută din nicio parte. Nici nu se putea deci ca omul în epoca aceea, când viața îi era asigurată doar de ziduri tari și desișul pădurilor, să nu se fi folosit de ea.

Și într'adevăr mai găsim aici două urme, aproape șterse și acestea, cari ne mărlurisesec că aici a existat odinioară o așezare omenească.

Dar ce? Un sat? Și alui.ci, care? Sau o cetate?

Dacă a fost aici o cetate, fapt foarte verosimil după topografia locului, nu putea fi decât Cetatea Berzavei — Borzafew — atât de mult căutată.

Este locul cel mai nimerit ca să servească de centru al unui district, iar din punct de vedere strategic, de aici se puteau apăra mai bine întrările în cele trei văi, Valea Țerovei, Berzavei și Reșiței, iar în cazuri de primejdie extremă, apărătorii celății se puteau retrage în pădurile mari, cari acopereau toate dealurile din spate.

Parte din locuitorii bătrâni din Reșița-română îi zic locului acestuia „cetate“.

Dar atunci unde sunt zidurile, unde sunt înfățișările caracteristice?

Explicația se găsește în următoarele:

a) Spre deosebire de alte locuri de cetăți, co-

lina aceasta, ca și toate ridicăturile din jur, nu e formată din stâncă, ci din pământ argilos și nisipos, propriu pentru cultură.

b) Timp de 300 și mai bine de ani, de când piere orice urmă despre această cetate — semn că a fost dărâmată, prin ce împrejurări nu putem ști — oamenii din partea locului au început să-i care pietrele, zidindu-și din ele case și alte acareturi. Sălașele din jur trebuie că au fost zidite tot din aceste ruine.

Acum trei ani, grajdul lui Moise Sârbu, proprietarul actual al colinei, a fost zidit tot din piatra temeliiilor pușine cari au mai rămas. Tot asemenea și sălașul zidit mai de mult.

Locurile acestea fiind lipsite de piatră, locuitorii au preferat să o ia de aici unde se găsea și aproape și făcută gata, de cât să o aducă de pe Dealul Crucii sau de pe Gol.

Asfel în zilele noastre n'au mai rămas decât două semne, una în partea de Est, unde se mai găsește temelia zidului în întregime, având partea dinspre luncă rotunjită în formă de semicerc, ca altarele bisericilor, cu diametrul de 5 m, iar părțile laterale pier sub pământ având o lungime de aproximativ 12 m. Pe partea de răsărit se vede și acum o puternică ridicătură de pământ care-i dă aspectul de loc întărit. Locul este acoperit cu lufiș. Se văd însă urmele acestora cari au făcut săpături după comori.

Spre Sud-Vest la 50 m în locul cel mai înalt al colinei, se găsește o formă perfect rotundă, ridicată pe dinafară și scobilă pe dinăuntru, cu diametrul de 9 m, care face impresia de a fi temelia unui turn de observație sau a unei fântâni cu gura foarte largă. Parapelul probabil să fi fost din piatră, acum este în întregime acoperit de pământ și pajiște.

Numai săpături sistematice și făcute cât mai în grabă, până nu se cară și ultimile rămășițe de piatră, ne pot face dovadă de cele ce au existat odată aci.

Profesorul Mihalik, în cartea sa despre trecutul

Reciței, crede că aceste ruine să fi rămas dela vreun sat vechi, pe cari documentele ni le amintesc, însă dela cari nu numai că nu ni-au rămas nici un fel de urme, dar nici măcar locul unde ar fi fost nu-l știm.

Intr'adevăr dintre comunele amintite mai sus ca aparținătoare districtului valah privilegiat, Borzafew, ne sunt cu totul necunoscute satele Terovița, Bratova, Feyerviz, Sincova, Valle.

Feyerviz, pe românește înseamnă apă albă, care ar fi traducerea în ungurește a locului cunoscut sub numele Râul Alb și se găsește unde se varsă Valea Râul Alb în Berzava. Râul Alb izvoarește de sub Vârful Piatra Albă, care se găsește la jumătatea drumului dintre Reșița și Văliug. Este unul din cele mai pitorești vărfuri din jur. Vestit și din cauza că pe el s'au găsit monede romane. Traducerea numirilor valahe în ungurește este foarte frecventă în documentele scrise în lalinește și ungurește de dieci unguri, cari căutau să dea prin aceasta locurilor nume înțelese de ei. Numirile originale au rămas numai acelea pe cari n'au știut și nu s'au putut traduce.

Despre Terovița putem presupune că ar fi fost undeva în apropierea Terovei. Dar Valle?

Nume cu totul necunoscut este însă Sincova.

Deasemenea satul Iesenovaț, pe care-l găsim pe hărțile din 1723 și 1761 între Reșița și Clotici, deși în documentele din 1690 și 1700, dar nici în conscrierea din 1717 nu figurează alături de celelalte comune învecinate. La reînființarea județului Caraș nu l mai găsim.

Se mai amintește deasemenea de un sat Maicho (Maico sau Maicio?) Intr'un document se spune că ar fi fost chiar două sate cu acest nume, iar între ele se afla un deal numit Moghilița Mare. În hotarul lor curgea pârâul Mailatmaico, care se varsă în Berzava.

Satul Berzavița se afla între Ducnecea, Carașova și Recița. Este amintit în documente din anul

1598 împreună cu Moiselupac (Lupac). Nume de locuri asemănătoare avem și astăzi. Dealurile din partea stângă a Văli Stârnic se numesc Dealurile Berzavișei. Pârâul care izvoarește de aci și se varsă în Berzava aproape de Călnic, este Apa Berzavișă, iar dealul spre Sud de „cetatea“ din Ogășele, poartă numele de Fașa Berzavișei sau „Berzavișă Fașa“, pe scurt „Fașa“.

Se mai amintește de Baci și Berzi, sate cari deasemenea ar fi existat pe aici prin apropiere în secolul al XV-lea.

Despre aceste sate astăzi nu se mai știe nimic. Nu se cunoaște nici locul unde au existat. Au pierit fără să lase vreo urmă măcar. Nici după numirile topografice nu putem deduce locul lor, căci nu găsim nici unde în jurul Reșiței numiri ca Sincova, Terovița, Iesenovaș, Micolț, Maico, Mailat, Baci, Berzi.

Existența atâtor localități ne fac însă dovada, că viața pe acest teritoriu destul de restrâns, a fost foarte animată pe la jumătatea mileniului al doilea. Toate aceste așezări omenești aveau un număr foarte restrâns de locuitori, cu foarte puține case. Chiar Reșița (rom.) la anul 1771, nu avea decât 45 de case.

În timpurile atât de tulburi de sub dominația turcească, Românii erau deseori siliți să-și părăsească căminele. Cetele de armate regulate pustiau deseori câte un ținut întreg. Bandele de hoști jefuiau fără milă satele acestei populații pașnice.

Românii li se împotriveau după numărul și puterea lor și adesea reușiau să-i învingă. O pildă despre aceasta avem din timpul ultimei invaziuni turcești care s'a înlâmpat la anul 1783.

Turcii după ce bat armatele austriace, cari se retrag până la Lugoj, ocupă întreaga parte sudică a Banatului cu Orșova, Mehadia, Panciova, Biserica-Albă, Deta, Vârșet, nimicesc toate instalațiunile miniere și metalurgice dela Moldova, Sasca, Bocșa și Ducnecea.

Aceeaș soartă o aștepta și noua instalație dela Recișă, căci populația germană de aici, muncitorii

coloniști și conducătorii lor, s'au refugiat la Timișoara.

Atunci se ridicară Români din Cuptoarea, Târnova și Reșița-română și în mai multe lupte crâncene înving toate detașamentele militare turcești pătrunse pe valea Berzavei până la Terova și reușesc astfel să mântue avutul lor dar și uzinele de curând instalate.

Pentru ca să învingă însă în asemenea lupte o armată regulată și victorioasă cum era a Turcilor, fără organizații prealabile și fără conducători pregătiți, trebuie să fi avut, această populație românească, în trecutul său, nenumărate asemenea fapte de vitejie.

Desele invazii din trecut i-a oțelit în lupte și i-a făcut să ia arma în mână oridecâte ori pământul și vatra lor scumpă era amenințată.

Se înțelege că nu în totdeauna au putut ieși învingători și în fața dușmanului mai numeros, erau siliți să se retragă în munții și pădurile de nestrăbătut din apropiere, unde dușmanul nu mai cuteza să-i urmărească.

În asemenea ocaziuni, numeroasele peșteri din jur le-a servit de bun adăpost. Una din acestea era și peștera dela Sodol, la gura căreia și astăzi se mai văd urme de ziduri de întăritură.

După retragerea dușmanului, populația își găsea satul și casele nimicite, toată agoniseala pârjolită.

Locul astfel răscolit și devastat nu mai era potrivit pentru ridicarea nouilor așezăminte și căutau locuri noi, mai ferite, unde-și ridicau apoi din nou viața satului.

Așa se poate explica existența și pieirea atâtor sate din teritoriul acesta relativ mic. Au fost poate și mai multe decât câte găsim amintite în hrisoavele vechi cunoscute, căci viața a câte unui astfel de sat trebuie să fi fost limitată, de multe ori nu dura de cât în timpul dintre două invaziuni.

Asfel se poate să se fi înființat pe vreo vale mică din apropierea Terovei, o mică așezare, câteva case locuite de câteva familii de românași scăpați din

cine știe ce pârjol și prăpăd grozav, care se abătea periodic, ca o urgie dumnezească asupra acestui ținut mult încercat, — un sat mic, o Țerovă mică, Țerovița.

În altă parte, în vreun colț mic, ascuns, ferit de poftete haine ale omului dușman, Micolțul.

Pe Berzavița, pe deal, sau lângă apă, ori pe Fața Berzaviței, poate chiar pe locul unde se găsesc astăzi ruinele despre cari vorbim, va fi fost satul Berzavița.

Câteva case pe vale, or fi format satul Valle, scris latinește cu doi „l“.

Bratova se găsește pe valea strâmtă dintre Țerova și Târnova, ascuns sub o moghilă mare, e aproape necunoscut. Este format din câteva case în cari locuiesc târnoveni și este o anexă a Târnovei.

Nici Recița (română) nu a fost totdeauna pe locul ei de azi. Bătrânii povestesc că înainte vreme ar fi fost în jurul „Izvorului Rece“, care-și vărsa apele în pârâul Reciția. Din câte case putea să fie Recița noastră în timpul acesta, ne putem da seama după locul strâmt și foarte accidentat de aci. x

În contra presupunerii noastre că pe locul unde se găsesc ruinele din Ogășele ar fi fost Borzafew, se poate obiecționa că locul nu e deajuns de ridicat, că dealurile din jur toate sunt mai înalte, deci pe unul din acestea ar fi fost mai potrivit să se zidească o cetate.

Obiecție foarte serioasă, mai ales dacă luăm în seamă faptul, că toate cetățile din timpul acesta se zideau pe vârfuri înalte, greu accesibile

Acestea însă îi opunem următoarele:

Borzafew nu putea fi o cetate propriu zisă, sus pe un vârf înalt, cu ziduri groase, căci atunci ar fi fost imposibil să nu fi rămas măcar o mică urmă despre ele, de cari să nu se fi împiedecat numeroșii noștri excursioniști, cari de zeci de ani scormonesc toate colțurile din jur.

Timpul scurs nu a fost deajuns ca să nimicească cu totul o cetate de pe vârful unui deal. Dovadă ne sunt ruinele cetății Bocșei și Crașovei. Dar este destul ca să nimicească toate urmele unei localități înlărite cum a fost cea de pe colina din O g ă ș e l e.

Urmele ce se mai găsesc ne dovedesc după forma și așezarea lor, că dacă aici nici n'a fost o cetate, dar în ori ce caz o localitate bine înlărită.

Temelia ruinelor mărturisesc despre existența unei biserici de piatră. O astfel de biserică pe timpurile acelea era o raritate și este puțin probabil ca ea să fi aparținut populației române, despre care știm, că tot în al patrulea, cincilea sau chiar al zecilea sat avea câte o biserică de lemn, la care se adunau duminica, dar mai ales la sărbători mari, credincioșii din toate satele din jur.

Un sat cu biserică era vestit și cunoscut în mari depărțări. Așa a fost Secașul, Vărădia, etc.

Biserica aceasta deci trebuie că a fost străină. Turcească, cum crede poporul, sau ungurească după Frideric Pesti?

Turcesc, numește poporul orice urmă veche despre a cărei origine nu știe nimic. Deci numirea de biserică turcească s'a făcut tot pe baza aceasta.

În Banat n'au existat biserici turcești. Forma ruinelor nu lasă să se deducă că ar fi fost o moschee turcească, doar ridicătura rotundă din mijlocul colinei putea să fie un minaret (turn înalt și rotund, de pe care hogașii anunța timpul rugăciunii).

Între numele de familie ale locuitorilor atât din Reșița cât și din Terova, se găsesc câteva de origine turcească, de ex. U z u m.

Să se fi așezat între Români, în timpul dominației turcești, alâșta Turci, încât aceștia să-și fi putut ridica aici o biserică?

Numirea cealaltă de biserică ungurească poartă în sine și mai puțină verosimilitate, căci este

dovedit că în părțile acestea, așezări stabile ungurești n'au existat niciodată.

Ungurii, cari veneau aici, veneau ca stăpâni, mai bine zis ca uzufructuari ai donațiunilor ce li se făcea din partea regelui.

Dar numirea de biserică ungurească, chiar dacă ar fi fost auzită dela Români, nu dovedește că ar fi fost de fapt ungurească, pentru simplul motiv că asemenea biserici nu au existat.

Urme de biserici ungurești păgâne n'au fost găsite nici unde, deci nu se știe ce formă vor fi avut acelea, dar nu se cunoaște nici religia turanică, pe care Ungurii de astăzi încearcă să o reînvie. Nu se știe dacă a existat vreodată o astfel de religie. Insuși Dumnezeuul păgânilor unguri, așa numitul *H a d u r* nu este decât o născocire mult mai nouă a unui poet din timpul creștinării lor.

A putut însă să fie o biserică catolică, căroro Români și astăzi le zic biserică nemțească sau ungurească.

În cazul acesta, ea a fost zidită de seniorul ungar, de religie romano-catolică, stăpânul acestui district, sau de cavalerii teutoni, cari au stăpânit Banatul dela 1430—1435, timp care corespunde cu amintirile tot mai dese ce se fac despre *B o r z a f e w*.

Aceștia aveau obiceiul ca în toate locurile pe unde treceau să ridice înălțături și biserici de piatră.

În caz că ruinele acestea sunt de fapt rămășițele unei biserici romano-catolice sau chiar turcești, atunci incontestabil pe locul acesta s'a găsit reședința districtului valah privilegiat cunoscut sub numele de *B o r z a f e w*, căci ea denotă că aici și-a avut reședința mai marele districtului, cu întreaga sa suită, armată și servitori, toți străini de neamul nostru, de religia noastră.

Acest comandant, cu curtea sa, ajuns într-o regiune lipsită de biserică credinței sale, într'un timp când religia și arătarea ei în forma exterioară era

mai presus de orice preocupării (menești, va fi pus să i se ridice biserica, a cărei temelie ne-a rămas până în zilele noastre.

Dar cetățile din vremea aceasta, pe lângă cele arătate, mai trebuiau să aibă încă o calitate de mare însemnătate: posibilitatea de a comunica prin vedere deschisă cu alte două cetăți, de la cari să poată primi, respective să le poată transmite semnalele de alarmă, ziua prin coloane groase de fum, iar noaptea prin focuri luminoase.

Și din acest punct de vedere colina din „Ogășele“ corespunde perfect. În direcția NE vederea poate pătrunde peste Valea Țerovei, peste comuna Târnova până la Măgura Mare și Tâlva Bobului, pe unde se găsește locul numit „Straja“, dovadă că acolo se făcea strajă zi și noapte cu șomologul de fân gata pentru aprins, când semnalele de alarmă de pe Valea Pogoniciului sau dinspre Caransebeș vesteau apropierea dușmanului.

A doua direcție de pătrundere cu vederea o avem spre Sud, cu o foarte mică înclinație estică. În direcția aceasta ochiul trece printre vârfurile Budinic și Berzavița, trece peste Valea Domanului, fostă Valea Reciței, pe la poalele masivului Ponor și se oprește la orizont pe culmile sudice ale Munților Semenici, Cracu Roșu, etc., pe unde, după informațiile (necontrolate) primite în ultimul timp, s'ar fi găsit iarăși temeliele unei vechi biserici de piatră. Din locul acesta se poate stăpâni cu vederea toată Valea Nerei și până departe spre Teregova.

Cu aceștea consider studiul de față epuizat, cu toate că ar fi necesar încă să amintesc ceva și despre Vârful Piatra Albă, unde s'au găsit în două rânduri și în cantitate mare monede romane. Dar având în vedere că toți cei ce au scris despre ele, le consideră ca făcând parte din'r'o comoară ascunsă și uitată aci de vreun Roman bogat, refugiat,

deci vârful n'ar fi servit ca așezare stabilă pentru oameni, lema nu se mai referă aci. Ea poate cel mult să formeze un subiect aparte.

. . .

Isvoarele de cari m'am folosit la acest studiu, pe lângă cele găsite în cărțile ale căror listă o public mai jos, sunt și acelea pe cari le-am putut primi stând de vorbă cu diferiții cunoscători ai trecutului și jurului Reciței, dar mai ales dela bătrânii din Recița-română. Intre aceștia amintesc pe bătrânul și vajnicul Român, Ion Vida Lăpădatu, de 83 ani, care tot ce mi-a povestit știe dela o bunică a sa, moartă la o elate iar cam de peste 80 de ani. Dela ea știe el despre biserica și cetatea turcească, că pe Cămenic, Turcii cultivau vișa de vie și că potecii care duc pe acolo i s'a zis; Poteca Turcului. Fiecare sat trebuia să facă de strajă noaptea, rând pe rând câte 12 inși, adunați din mai multe sate din jur. Iar când aceștia simțeau că vin Turcii, băteau la casele oamenilor de-i sculau și strigau într'una: „Fugiți mă!“ „Vin turcii mă!“ Și atunci toți, cu mic cu mare, luau drumul în sus pe Valea Domaniului să se ascundă. Dar mi-a povestit și despre felul cum se luau Românii la luptă cu Turcii.

N'am putut afla însă dela nimeni, dacă a găsit cineva pe locul cetății vreun obiect sau vreo inscripție veche. Singurul lucru ce s'a găsit, după mărturisirile lui Moise Sârbu, este o piatră mare, cioplită în patru colțuri, înaltă de circa un metru și care la o bază avea o scobitură adâncă. Această piatră însă este zidită acum în temelie sălașului, de nu se mai poate vedea.

Piatra din temelie este piatră de var și gresie, care a fost legată după vechiul sistem, cu var neastâmpărat.

. . .

Prin scrierea acestui studiu am urmărit un singur scop, pe acela de a nu lăsa să se piardă în negura vremurilor, puținele amintiri ce au mai rămas în mintea bătrânilor și de a aduna într'un tot ceea ce s'a scris și ceea ce se presupune despre trecutul acestui ținut.

Se vor găsi poate unii mai competenți și cu reputație mare întru deslegarea trecutului nostru, cari vor găsi poate multe insuficiențe lucrării de față. Acestora le răspund dinainte: „Scrieți ceva mai bun!“

*
* *

Pentru lucrarea de față am consultat următoarele cărți:

Frideric Pesti : Istoria jud. Caraș.

Fr. Griselini : Istoria Banatului Timișian.

Gh. Cimponeriu : Din istoricul Reșiței.

Sim. Săm. Moldovan : Din trecutul bufenilor.

A Mihalik : Trecutul și prezentul Reșiței.

Petru Gherghina : Expansiunea maghiară în Banat.

F, Milleker : Scurt istoric al Banatului.

Ing, J. Schöffler : Banatul.

Apoi calendare vechi și mici descrieri apărute în „Reschitzaer Zeitung“, numeri vechi.

430x1
1940
6280
10.1000

Cartea Cărășană

Sub titlul acesta intenționăm să edităm o serie de broșuri în cari se vor trata studii scurte din trecutul atât de puțin cunoscut al județului nostru.

Dorim ca, având ajutorul tuturor aceloră cari prin cunoștințele și studiile lor sunt în măsură să reverse lumină asupra acestui trecut, să putem ajunge odată ca fiecare loc însemnat, fiecare comună să-și aibe broșura sa, ca apoi, pe baza lor, mai târziu să se poată scrie istoria adevărată și completă a județului nostru.

Sperăm, că în munca întreprinsă, să avem binevoitorul concurs al tuturor cărășenilor.

Apelăm mai ales la învățătorii și preoșii noștri, cari din arhivele lor, din gura bătrânilor și a cărturarilor, sau legendele locale, pot foarte ușor să adune datele necesare pentru scrierea istoriei satelor noastre.

Dacă înaintașii noștri au întrelăsat acest lucru, răpiți fiind de grija și lupta pentru unitatea neamului, nouă, urmașii lor, fericiți că putem trăi într'o singură țară și a noastră, ni se impune nu numai ca o chemare, ci chiar ca o datorie sfântă să adunăm tot ceea ce mai putem salva de uitare din trecutul nostru. Noi trebuie să ajungem să găsim documentele necesare, drepte și inviolabile, cu cari să putem răsturna toate atacurile și intențiile tendențioase ale dușmanilor, cari, precum arătăm la începutul studiului de față, știu să se folosească de orice pentru a ne ataca frontierele noastre actuale, sfinte și pe veci trasate.

Editura gazetei „Reșița” și-a luat această sarcină grea, cu gândul curat, de a-și da și pe această cale întreaga contribuție pe altarul Neamului.

Și chiar dacă n'am reuși decât în parte să ne realizăm planul, vom fi totuși mulțumiți, căci am contribuit și noi, pe cât ne-au permis puterile, la îndeplinirea unui ideal: Istoria adevărată a Carașului.

„Cartea Cărășană” va apare sub îngrijirea dlui C. Cocora.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
CARAȘ - SEVERIN
R E Ș I Ț A
1947 7. Nov. Nr. 50

De acelaș autor :

„ Să fim buni cu copiii ! ”

un tratat de educație pentru părinți și educatori.

Se poate comanda dela gazeta „ Reșița ”.
Costul 30.— lei.

Tipografia „ Corvin ”
1938.

